

## บทที่ 2

### การตรวจเอกสาร

#### 2.1 โครงการป่าชาวบ้าน

รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการป่าชาวบ้าน มีดังนี้ (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2558)

##### 2.1.1 ความเป็นมา

เมื่อปี พ.ศ.2525 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชดำริให้โครงการหลวงดำเนินการศึกษาวิจัยไม้โตเร็วที่สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง เพื่อหาพันธุ์ไม้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ คือ ปลูกเป็นป่า เพื่ออนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร เป็นไม้ใช้ประโยชน์ในครัวเรือน และเพื่อความสวยงาม สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ โดยรวบรวมทั้งพันธุ์ไม้ท้องถิ่นบนที่สูงของไทย และพันธุ์ไม้จากต่างประเทศ พบว่า มีไม้โตเร็ว และไม้ใฝ่หลายชนิดที่สามารถเติบโตได้ดีบนที่สูง และพื้นที่ทั่วไปรวมประมาณ 20 ชนิด

ต่อมาเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแก่งน้อย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และทรงทราบถึงปัญหาการขาดแคลนไม้พืนของเกษตรกรในพื้นที่ จึงโปรดให้มีการปลูกป่าไม้โตเร็วขึ้น เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับใช้ในครัวเรือนของเกษตรกร โดยทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์โครงการป่าชาวบ้าน ของมูลนิธิโครงการหลวง และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา มูลนิธิโครงการหลวงได้ดำเนินการส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปลูกไม้โตเร็วบนพื้นที่ทำกินของเกษตรกร

##### 2.1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการป่าชาวบ้าน

เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นผู้ปลูก ดูแลรักษา และได้รับประโยชน์จากไม้ที่ปลูกโดยตรง และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ และฟื้นฟูต้นน้ำลำธารในพื้นที่โครงการหลวง และขยายผลไปสู่พื้นที่สูงอื่นๆ

##### 2.1.3 เป้าหมายของโครงการป่าชาวบ้าน

เพื่อส่งเสริมการปลูกไม้โตเร็ว ไม้ท้องถิ่น และไม้ใฝ่บนพื้นที่ทำกินของเกษตรกร แต่ละบุคคล โดยเกษตรกรเป็นผู้ปลูก ดูแลรักษาไม้ที่ปลูกเอง และสามารถตัดฟันไม้มาใช้ประโยชน์ได้โดยอิสระ ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกมีไม้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน และเมื่อเหลือใช้สามารถแปรรูปจำหน่ายเป็นรายได้เสริมให้ครอบครัว โดยไม่ต้องบุกรุกป่าไม้ธรรมชาติ และสามารถฟื้นฟูอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำลำธารในพื้นที่ให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์ต่อไป

#### 2.1.4 หลักการดำเนินงานโครงการป่าชาวบ้าน

2.1.4.1 เป็นการดำเนินงานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเกี่ยวกับการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง คือ ป่ากินได้ ป่าฟืน ป่าใช้สอย หรือสร้างบ้าน และป่าเพื่อการอนุรักษ์

2.1.4.2 ปลูกในที่ซึ่งสำรวจแล้วว่าควรเป็น “ป่าเพื่อการผลิต” คือ เมื่อตัดฟืนไม้มาใช้ประโยชน์แล้วจะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

2.1.4.3 เน้นส่งเสริมการปลูก และการดูแลรักษาต้นไม้ที่ปลูกให้อยู่ในพื้นที่ทำกินของเกษตรกรแต่ละรายบุคคล หรือครัวเรือน

2.1.4.4 เกษตรกรสามารถตัดฟืนไม้ที่ปลูกมาใช้สอยได้โดยอิสระ

#### 2.1.5 ประโยชน์ทางตรง

ใช้เป็นไม้ฟืน ถ่าน ทำค้ำไม้ผล/ค้ำยันไม้ผลร่มเงากาแฟ โรงเรือน คอกสัตว์ เพาะเห็ดหอม ใช้ใบทำหมอนสมุนไพร สกัดเอาน้ำมันหอมระเหย ซ่อมแซมบ้าน เฟอร์นิเจอร์ของที่ระลึก และไม้บอน (ไม้ล้อมเพื่อการจำหน่าย) นอกจากนี้ช่วยลดการตัดไม้จากป่าธรรมชาติ และลดปัญหาความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เนื่องจากไม้ที่ส่งเสริมให้ปลูกนั้นไม่ใช่ไม้หวงห้าม การตัดไม้ของเกษตรกรมาใช้ประโยชน์จึงไม่ถือว่าเป็นความผิด ทำให้เกษตรกรมีไม้ใช้สอยเป็นของตนเอง

#### 2.1.6 ประโยชน์ทางอ้อม

เป็นการฟื้นฟูแหล่งต้นน้ำลำธาร ที่อยู่อาศัย และแหล่งอาหารของสัตว์ป่า ช่วยให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืช และสัตว์ และเพิ่มความสวยงาม เพื่อการท่องเที่ยว เกษตรกรเกิดความหวงแหน และตระหนักถึงความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเอง

### 2.2 แนวคิดการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง

แนวคิดการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง เป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในการแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาป่าไม้ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ดังแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ที่ให้ไว้เมื่อ พ.ศ. 2523 ดังนี้

“ป่าไม้ที่จะปลูกนั้น สมควรที่จะปลูกแบบป่าสำหรับใช้ไม้หนึ่ง ป่าสำหรับไม้ผลหนึ่ง ป่าสำหรับเป็นฟืนอย่างหนึ่ง อันนี้แยกออกเป็นกว้างๆ ใหญ่ๆ การที่จะปลูกต้นไม้สำหรับได้ประโยชน์ดังนี้ ในคำวิเคราะห์ของกรมป่าไม้รู้สึกว่าจะไม่ใช่ป่าไม้เป็นสวน หรือจะเป็นสวนมากกว่าเป็นป่าไม้ แต่ในความหมายของการช่วย เพื่อต้นน้ำลำธารนั้น ป่าไม้เช่นนี้จะเป็นสวนผลไม้ก็ตาม หรือเป็น

สวนไม้พินก็ตาม นั่นแหละเป็นป่าไม้ที่ถูกต้อง เพราะทำหน้าที่เป็นป่า คือ เป็นต้นไม้ และทำหน้าที่เป็นทรัพยากรในด้านสำหรับเป็นผลที่มาเป็นประโยชน์แก่ประชาชนได้” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2531)

แนวพระราชดำริในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ แนวพระราชดำริด้านการปลูกป่าทดแทน ทรงมีหลักให้ดำเนินการ โดยให้พิจารณาพันธุ์ไม้ที่จะปลูกให้สามารถเอื้อประโยชน์แก่ประชาชนในพื้นที่ พร้อมกับให้ราษฎรเห็นความสำคัญของป่าไม้ และรักษาป่ารักที่อยู่อาศัยของตนเอง ดังพระราชดำรัสในโอกาสต่างๆ ดังนี้ (สมณฯ, 2542)

“บนยอดเขา และเนินเขาสูงชัน ต้องมีการปลูกป่า โดยไม้ยืนต้น และปลูกไม้พิน ต้นไม้พินนั้นราษฎรสามารถตัดใช้ได้ จำต้องมีการปลูกทดแทนเป็นระยะ ส่วนไม้ยืนต้นนั้นจะช่วยให้อากาศมีความชุ่มชื้น ในชั้นตอนหนึ่งของระบบการทำให้ฝนตกตามธรรมชาติ ทั้งยังช่วยยึดดินบนเขาไม่ให้พังทลายเมื่อเกิดในฝนตกอีกด้วย”

“ปลูกป่าไม้ยืนต้น ป่าไม้ผล ป่าไม้พิน และป่าใช้สอยบริเวณเหนือเขื่อน หรือฝายน้ำล้นเพื่อยึดดินไม่ให้ถูกน้ำชะพังทลาย เพื่อรักษาความชุ่มชื้นของดิน และอากาศ ตลอดจนให้ราษฎรได้มีผลไม้บริโภค และมีไม้ใช้สอยตามความจำเป็น”

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้ทรงคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชน โดยเน้นวัตถุประสงค์พื้นฐาน 3 ประการในการดำรงชีวิต ได้แก่

- ที่อยู่อาศัย คือ การใช้ไม้ในป่าสร้างบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัย
- อาหาร และรายได้ คือ การอาศัยพืชผลในป่าไม้เป็นอาหาร และเก็บเกี่ยวเอาไปขายเป็นรายได้สำหรับการยังชีพด้านอื่นๆ
- การหุงต้ม คือ การใช้ไม้เชื้อเพลิงในป่าสำหรับทำพิน

นอกจากป่าไม้จะตอบสนองประโยชน์ 3 ประการแล้ว ป่าไม้ยังสามารถอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารไว้ด้วย ดังที่เรียกกันว่า ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ซึ่งพระองค์มีพระราชดำรัสความว่า “ป่าไม้ที่จะปลูกนั้นสมควรที่จะปลูกแบบใช้ไม้หนึ่ง ป่าสำหรับให้ผลหนึ่ง ป่าสำหรับใช้เป็นพินอย่างหนึ่ง” การปลูกป่า 3 อย่าง ให้ประโยชน์ 4 อย่าง ซึ่งได้ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน และไม้พินนั้น สามารถให้ประโยชน์ได้ถึง 4 อย่าง คือ นอกจากจะเป็นประโยชน์ในตัวเองตรงชื่อแล้ว ยังสามารถให้ประโยชน์อันที่ 4 ซึ่งเป็นข้อสำคัญ คือ สามารถช่วยอนุรักษ์ดิน และต้นน้ำลำธารด้วย”

และมีพระราชดำริเพิ่มเติมว่า “การปลูกป่าถ้าจะให้ราษฎรมีประโยชน์ ให้เขาอยู่ได้ ให้ใช้วิธีปลูกไม้ 3 อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ โดยปลูกทรงรับการชลประทาน



ปลูกรับซบน้ำ และปลูกช่วงไหล่เขา ตามร่องห้วย โดยรับน้ำฝนอย่างเดียว ประโยชน์อย่างที 4 คือ “ได้ระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ,2540)

คณิต (2548) ได้กล่าวถึงไม้ 3 อย่างตามแนวพระราชดำริข้างต้นเพิ่มเติมไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นไม้ที่อยู่ในท้องถิ่น ที่สามารถเติบโตเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศของท้องถิ่น และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยอธิบายลักษณะของไม้ทั้ง 3 ประเภท ดังนี้

- ไม้ใช้สอย และเศรษฐกิจ เป็นชนิดไม้ที่ชุมชนนำไปใช้ในการปลูกสร้างบ้านเรือน โรงเรือน เครื่องเรือน คอกสัตว์ เครื่องมือในการเกษตร เช่น เกวียน คันไถ ด้ามจอบ เสียม และมีด รวมทั้งไม้ที่สามารถนำมาเป็นเครื่องจักรสาน กระบุง ตะกร้า เพื่อนำไปใช้ในครัวเรือน และเมื่อมีพัฒนาการทางฝีมือก็สามารถจัดทำเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือน นำไปจำหน่ายเป็นรายได้ของชุมชนซึ่งเรียกว่า เป็นไม้เศรษฐกิจของชุมชน ได้แก่ มะขามป่า สารภี ช้อ ไม้หก ไม้ไร่ ไม้บ่ง ไม้ซาง มะแฟน สัก ประดู่ กาสามปึก จำปี จำปา ต้ม ทะโล้ หมี ยมหอม กฤษณา นางพญาเสือโคร่ง ใ้ คุณ ยางกราด กระจิน เก็ดดำ มะหาด ไม้ติ่ม มะห้า มะกอกเกลื้อน จั้ว ตินเป็ด ยมหอม มะขม มะแขว่น สมอไทย ตะคร้อ เสี้ยว บุนนาค ปีบ ตะแบก ตอง คอแลน รัง เต็ง แดง พลวง พะยอม ตะเคียน อีกลวง ฯลฯ

- ไม้พินเชื้อเพลิงของชุมชน ชุมชนในชนบทต้องใช้ไม้พิน เพื่อการหุงต้ม ปรงอาหาร สร้างความอบอุ่นในฤดูหนาว สุมควายตามคอก ไถ่ยุ้ง เหลือบ รัน ไร่ รวมทั้งไม้พินในการนั่งเมียง และการอบอาหาร ผลไม้บางชนิด ไม้พินมีความจำเป็นอย่างยิ่ง หากไม่มีการจัดการที่ดีไม้ธรรมชาติ ที่มีอยู่จะไม่เพียงพอในการใช้ประโยชน์ ความขาดแคลนจะเกิดขึ้น ดังนั้นจะต้องมีการวางแผน การปลูกไม้โตเร็วทดแทนก็จะทำให้ชุมชนมีไม้พินใช้ได้อย่างพอเพียง ได้แก่ ไม้หาด สะเดา เป่าเลือด มะกอกเกลื้อน ไม้เต้าหลวง กระท้อน ชี้เหล็ก ตินเป็ด ยมหอม ลำไยป่า มะขม ดงดำ มะแขว่น สมอไทย ตะคร้อ ต้นเสี้ยว บุนนาค ตะแบก คอแลน แดง เต็ง รัง พลวง ตั้ว หัว มะขามป้อม แคน เมียง มะม่วงป่า มะแฟน กาสามปึก มันปลา นางพญาเสือโคร่ง ลำไย รกฟ้า ฯลฯ

- ไม้อาหาร หรือไม้กินได้ ชุมชนดั้งเดิมเก็บอาหารจากแหล่งธรรมชาติทั้งการไล่ล่า สัตว์ป่าเป็นอาหาร รวมทั้งพืชสมุนไพร การปลูกไม้ที่สามารถให้หน่อ ใบ ดอก ผล ใช้เป็นอาหารได้ ก็จะทำให้ชุมชนมีอาหาร และสมุนไพร ตัวอย่างชนิดไม้ เช่น มะหาด บุ๊ก กลอย จั้ว กระท้อน ชี้เหล็ก มะขม มะแขว่น สมอไทย ตะคร้อ เสี้ยว คอแลน ผักหวานป่า มะไฟ มะขามป้อม มะเดื่อ มะป็นดง เพกา แคน สะเดา เมียง มะม่วงป่า มะเฒ่า หวาย กระจิน ก่อเดือย หัว ลำไย มะกอกเกลื้อน มะระขี้นก ประคำดีควาย ตะคร้อ กระบก ผักปุย่า มะเฟือง แคนหางค่าง ขนุน มะปราง มะลลอด ส้มป่อย ฯลฯ

ไม้ทั้ง 3 อย่าง เมื่อปลูกไปแล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์ 4 ประการ คือ

- ประโยชน์จากการนำไม้มาใช้สอยได้อย่างไม่ขาดแคลน และหากมีการปลูกในปริมาณที่มากพอ ชุมชนยังสามารถนำมาใช้จำหน่าย หรือแปรรูปเสริมอาชีพ ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้ และมีความอยู่ดีกินดีขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากในสภาพปัจจุบันไม้ลดลงเป็นจำนวนมาก ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึง และเพียงพอ ดังนั้นเมื่อมีการปลูกไม้ที่มีความเหมาะสม และมีคุณสมบัติที่ดี มีการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม และดูแลรักษา ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนไม้ใช้สอยได้ โดยไม่สร้างผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่

- ประโยชน์จากการนำมาใช้ประโยชน์เป็นวัสดุเชื้อเพลิงของชุมชน หากชุมชนไม่มีไม้ฟืนสนับสนุนกิจกรรมครัวเรือน ชุมชนจะต้องเดือดร้อน และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย เพื่อจัดหาแก๊สหุงต้ม หรือวัสดุเชื้อเพลิงประเภทอื่นๆ

- ประโยชน์จากการนำมาใช้เป็นพืชอาหาร และสมุนไพร รวมทั้งสัตว์แมลงที่ชุมชนสามารถเก็บหาได้จากธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นอาหารได้อย่างมีคุณค่าปลอดภัย ทั้งยังช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย และนอกนั้นหากมีปริมาณเกินกว่าที่ต้องการ แล้วยังสามารถใช้เป็นสินค้าเสริมสร้างรายได้ อีกทางหนึ่งด้วย

- ประโยชน์ในการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ ที่เกิดจากการปลูกไม้ให้เติบโตเป็นพื้นที่ขยายมากขึ้น และมีการปลูกเสริมคุณค่าป่าด้วยพันธุ์ต่างๆ ที่ทำให้เกิดความหลากหลาย ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ดิน และน้ำที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร

### 2.3 มุลนิธิโครงการหลวง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชดำริส ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่พฤหัสบดี ที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537 ในโอกาสที่ประธานมูลนิธิโครงการหลวงนำคณะบุคคลเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าถวายเงิน และน้อมเกล้าฯ ถวายสิ่งของ เพื่อสนับสนุนกิจการมูลนิธิโครงการหลวงว่า

“โครงการหลวง ได้เริ่มขึ้นเป็นกิจการเล็กๆ ซึ่งไม่เป็นโครงการ แต่เป็นการไปเที่ยวมากกว่า คือ ไปเที่ยวตามหมู่บ้านต่างๆ ก็ได้เห็นว่าควรจะช่วยประชาชนในการอาชีพ จึงได้นำสิ่งของไปให้เขา เพื่อที่จะพัฒนาการอาชีพของชาวบ้าน ต่อมาก็ได้เพิ่มขึ้น มีผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานราชการได้เข้ามาช่วย และมีคนส่วนหนึ่งช่วย เพื่อที่จะให้การส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น ต่อมา มีการร่วมมือของทางองค์กรต่างประเทศ ตลอดจนรัฐบาลต่างประเทศด้วย จึงขึ้นมาเป็นโครงการที่เรียกว่า “โครงการหลวง” โครงการหลวงเริ่มต้นจากโครงการที่ประกอบด้วยผู้ที่เป็นอาสาสมัคร และเป็นข้าราชการในกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ของไทย และเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มาจาก

ต่างประเทศ ในที่สุดเป็นโครงการที่มากมายใหญ่โตขยายออกไปจากการช่วยประชาชนในหมู่บ้าน  
ในวงจำกัด จนกระทั่งเป็นการช่วยเหลือเท่ากับเป็นภาคทีเดียว จึงต้องมีการบริหารที่ดีขึ้น และก็มีคน  
ได้ช่วยบริจาคเงิน สิ่งของ เพื่อที่จะให้โครงการนี้ดำเนินไปตามจุดประสงค์ คือ ความกินดีอยู่ดี  
ของประชาชน ต่อมาจึงได้เปลี่ยนแปลงเป็น “มูลนิธิโครงการหลวง” เพื่อที่จะให้กิจการนี้ดำเนินต่อไป  
ได้อย่างสม่ำเสมอ ในการที่ได้รับความร่วมมือจากส่วนราชการต่างๆ อย่างดีโดยเอื้อเฟื้อบุคลากร  
งบประมาณที่จะช่วยให้ทำได้ตามจุดประสงค์”

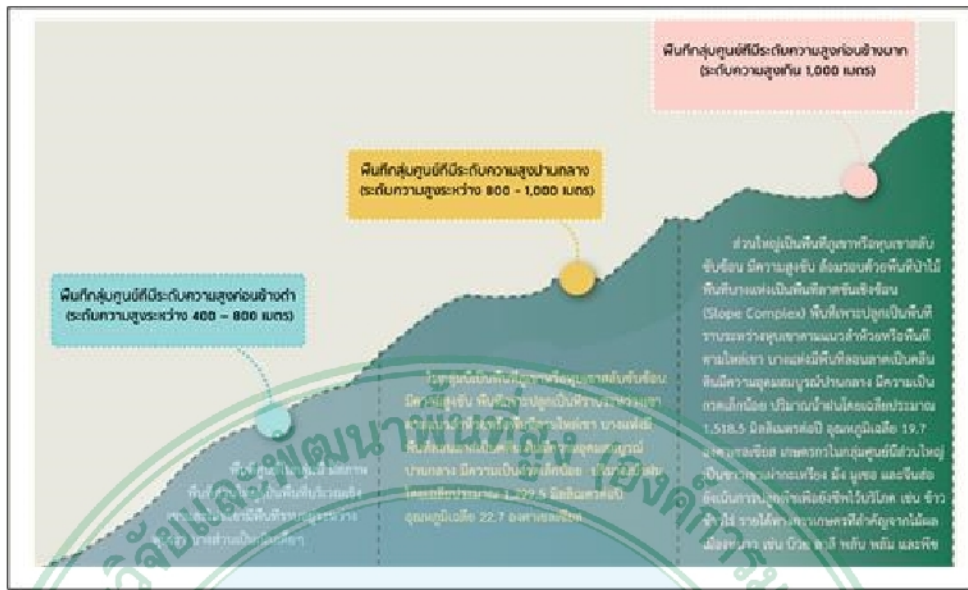
ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงมีทั้งหมด จำนวน 38 ศูนย์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคเหนือ  
ตอนบน ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา และลำพูน พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ใน  
ระดับความสูงเกินกว่า 800 เมตรจากระดับน้ำทะเล มีสภาพเป็นพื้นที่ในหุบเขา หรือพื้นที่ตามเชิงเขา  
ที่มีความลาดชัน อยู่ในท้องถื่นทุรกันดารที่ห่างไกลจากชุมชนทั่วไป โดยสามารถแบ่งกลุ่มพื้นที่  
ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงออกเป็น 3 กลุ่ม ตามระดับความสูง (ภาพที่ 1) ดังนี้

2.3.1 พื้นที่กลุ่มศูนย์ที่มีระดับความสูงค่อนข้างต่ำ (400-800 เมตร) พื้นที่ศูนย์ใน  
กลุ่มนี้ มีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่บริเวณเชิงเขา และไหล่เขา มีพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา  
บางส่วนเป็นเนินเตี้ย

2.3.2 พื้นที่กลุ่มศูนย์ที่มีระดับความสูงปานกลาง (800-1000 เมตร) ในกลุ่มนี้เป็น  
พื้นที่ภูเขา หรือหุบเขาสลับซับซ้อน มีความสูงชัน พื้นที่เพาะปลูกเป็นที่ราบระหว่างเขาตามแนว  
ลำห้วย หรือพื้นที่ตามไหล่เขา บางแห่งมีพื้นที่ลอนลาดเป็นคลื่น ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยประมาณ  
1,299.5 มิลลิเมตรต่อปี อุณหภูมิเฉลี่ย 22.7 องศาเซลเซียส

2.3.3 พื้นที่กลุ่มที่มีระดับความสูงค่อนข้างมาก (เกิน 1,000 เมตร) ส่วนใหญ่เป็น  
พื้นที่ภูเขา หรือหุบเขาสลับซับซ้อน มีความสูงชัน ล้อมรอบด้วยพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่บางแห่งเป็นพื้นที่ลาด  
ชันเชิงซ้อน (slope complex) พื้นที่เพาะปลูกเป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาตามแนวลำห้วย หรือพื้นที่  
ตามไหล่เขา บางแห่งมีพื้นที่ลอนลาดเป็นคลื่น ดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง มีความเป็นกรด  
เล็กน้อย ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยประมาณ 1,518.5 มิลลิเมตรต่อปี อุณหภูมิเฉลี่ย 19.7 องศาเซลเซียส





ภาพที่ 1 การแบ่งกลุ่มพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงตามระดับความสูง

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง

## 2.4 ผลการดำเนินงานในปีที่ 1

ผลการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2559 ที่ผ่านมา ได้สำรวจความต้องการ และคัดเลือกชนิดไม้ที่เหมาะสมในการปลูกทดสอบสำหรับการปลูกป่าชาวบ้านของเกษตรกรตามแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 9 แห่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยจะแบ่งกลุ่มพื้นที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงออกเป็น 3 กลุ่ม ตามระดับความสูง ได้แก่ พื้นที่สูงค่อนข้างต่ำ (400-800 เมตร) พื้นที่สูงปานกลาง (800-1,000 เมตร) และพื้นที่สูงค่อนข้างมาก (มากกว่า 1,000 เมตร) ซึ่งการเก็บข้อมูลใช้วิธีการผสมผสาน โดยสุ่มกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 391 ครัวเรือนจาก 9 แห่ง สำรวจชนิดไม้ในป่าที่ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ไม้ตามเส้นทางเดินหาของป่าในพื้นที่ตัวแทนแต่ละระดับความสูงรวม 3 แห่ง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีป่าชุมชน หรือป่าธรรมชาติที่ชาวบ้านมีการเข้าไปใช้ประโยชน์ และเป็นพื้นที่ที่มีการสำรวจความต้องการใช้ไม้ของชุมชน พร้อมกับได้คัดเลือกชนิดไม้ร่วมกับตัวแทนชาวบ้านเพื่อนำไปปลูกทดสอบในพื้นที่

การใช้ประโยชน์ไม้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่สูงค่อนข้างต่ำ ส่วนใหญ่นำไม้ไปใช้ทำฟืนจากสวนไม้ผล เช่น ลำไย ลิ้นจี่ มะขาม มะม่วง ส่วนที่เก็บหาจากป่าธรรมชาติมีไม่มากนัก ได้แก่ รัง จันทร์ทองเทศ แดง เต็ง ก่อ พลวง เหียง ฯลฯ ส่วนไม้ก่อสร้าง/ใช้สอย ส่วนใหญ่เป็นไม้ไผ่ และไม้ป่าธรรมชาติ เช่น สัก แดง ประดู่ ฯลฯ และไม้เป็นไม้กินได้ที่ใช้กันมาก กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่สูงปานกลาง ส่วนใหญ่ไม้ฟืนเก็บจากป่าธรรมชาติ เช่น ก่อ ไม้พลวง สนสามใบ สนสองใบ เต็ง ฯลฯ และจากสวนไม้ผลบ้าง เช่น ขนุน ลิ้นจี่ สาลี่ ฯลฯ รวมถึงไม้ป่าต่างถิ่น เช่น จันทร์ทองเทศ ยูคาลิปตัส ส่วนไม้ก่อสร้าง/

ไม้ใช้สอย และไม้กินได้ส่วนใหญ่ใช้ไม้ไผ่ กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่สูงค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่ใช้ไม้ก่อในป่าธรรมชาติเป็นไม้พื้น นอกนั้นเป็นไม้สนสามใบ จำปีป่า ไม้ผลที่ปลูกในพื้นที่ เช่น พลับ สาลี่ ท้อ บัวยและไม้ป่าต่างถิ่น เช่น จันทร์ทองเทศ กระถินดอย เมเปิล ไม้ก่อสร้าง/ไม้ใช้สอยส่วนใหญ่เป็นสนสามใบ และไม้ไผ่ นอกนั้นเป็นไม้ก่อ จำปีป่า ส่วนไม้กินได้ส่วนใหญ่เป็นไม้ไผ่

ความต้องการปลูกไม้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการปลูกไม้พื้น และไม้ก่อสร้าง/ไม้ใช้สอยมากกว่าไม้กินได้ นอกจากนี้ ในพื้นที่สูงค่อนข้างต่ำมีความต้องการ และไม่ต้องการใช้ไม้พื้นใกล้เคียงกันเมื่อเปรียบเทียบพื้นที่สูงปานกลาง และสูงค่อนข้างมากที่ยังต้องการใช้ไม้พื้นมากกว่า สำหรับชนิดไม้ที่กลุ่มตัวอย่างต้องการปลูกส่วนใหญ่มีทั้งไม้โตเร็วต่างถิ่นที่ปลูกในพื้นที่ เช่น จันทร์ทองเทศ ไผ่ ส่วนไม้จากป่าธรรมชาติที่ต้องการปลูก เช่น ก่อ แดง จำปีป่า ประดู่ สนสามใบ ฯลฯ

ชนิดไม้ในพื้นที่ป่าที่ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ พบว่า ในพื้นที่สูงค่อนข้างต่ำ พบ ไม้เหียง เต็ง และรัง ค่อนข้างมาก นอกจากนี้ยังมีอีกหลายชนิดที่มีประโยชน์ตั้งแต่ 2 อย่างขึ้นไป เช่น สารภีป่า กะพี้จัน ตะแบกเลือด มะกอกเกลื่อน เหมือดโลด แดง และไม้ก่อ เป็นต้น สำหรับพื้นที่สูงปานกลาง พบ สนสามใบ ทะโล้ และแข่งกวางค่อนข้างมาก และยังมีไม้ที่มีประโยชน์ตั้งแต่ 2 อย่างขึ้นไปหลายชนิด เช่น สารภีป่า เหมือดโลด มะขามป้อม และพวกไม้ก่อ เป็นต้น ในขณะที่พื้นที่สูงค่อนข้างมากส่วนใหญ่พบก่อเดียวและกระพี้จัน นอกจากนี้ยังมีอีกหลายชนิดที่มีประโยชน์ตั้งแต่ 2 อย่างขึ้นไป เช่น หว่า กางขี้มอด เหมือดโลด มะขามป้อม มะแฟน มะกายคัต ทะโล้ เป็นต้น

จากข้อมูลการศึกษาข้างต้น ได้วางแผนคัดเลือกชนิดไม้เพื่อนำไปปลูกทดสอบไว้ 4 ประการคือ 1) เป็นพันธุ์ไม้ท้องถิ่น 2) สามารถขึ้นได้ในแต่ละระดับความสูงของพื้นที่ 3) ชุมชนมีความต้องการใช้ประโยชน์ และ 4) สามารถนำไปใช้ประโยชน์ตั้งแต่ 2 อย่างขึ้นไป เช่น ไม้พื้น ไม้ใช้สอย ไม้กินได้โดยวิเคราะห์ข้อมูลชนิดไม้ที่เข้าร่วมกับเกณฑ์การคัดเลือกชนิดไม้ที่กำหนดไว้ และนำมาคัดเลือกร่วมกับตัวแทนชุมชน ทำให้ได้ชนิดไม้ท้องถิ่นที่มีศักยภาพและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนจำนวน 8 ชนิด ได้แก่ จำปีป่า ก่อเดียว แดง มะขามป้อม กำลังเสือโคร่ง ทะโล้ ลำพูป่า และมะแขว่น โดยการคัดเลือกชนิดไม้ที่จะนำไปปลูกในแต่ละระดับความสูงของพื้นที่ ซึ่งกำหนดชนิดไม้ 5 ชนิดต่อพื้นที่ แบ่งเป็นไม้ท้องถิ่นจำนวน 4 ชนิด (คัดเลือกจากไม้ที่ได้คะแนนสูงสุด 4 อันดับแรก) และไม้ต่างถิ่น 1 ชนิด คือ เกล็ด ซึ่งโครงการหลวงต้องการส่งเสริมปลูก จึงได้ชนิดไม้ที่จะปลูกทดสอบในแต่ละระดับพื้นที่ความสูง ดังนี้

- พื้นที่สูงค่อนข้างต่ำ ได้แก่ แดง จำปีป่า ลำพูป่า มะขามป้อม และเกล็ด
- พื้นที่สูงปานกลาง ได้แก่ จำปีป่า กำลังเสือโคร่ง มะขามป้อม ลำพูป่า และเกล็ด
- พื้นที่สูงค่อนข้างมาก ได้แก่ จำปีป่า ก่อเดียว มะขามป้อม กำลังเสือโคร่ง และเกล็ด